

РОЗДІЛ 3 СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА (ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯМИ)

УДК 376-056:37.018.1

DOI <https://doi.org/10.32782/ped-uzhnu/2026-12-26>

Зобенько Наталія Анатоліївна,

ORCID ID: 0000-0003-3833-958X

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної терапії, реабілітації,
спеціальної та інклюзивної освіти*

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Гаяш Оксана Володимирівна,

ORCID ID: 0000-0002-6501-4433

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичної терапії, реабілітації,
спеціальної та інклюзивної освіти*

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

КОМПЛЕКСНА ВЗАЄМОДІЯ ІРЦ, ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ТА РОДИН У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

COMPREHENSIVE INTERACTION BETWEEN IRCS, EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND FAMILIES IN ENSURING INCLUSIVE EDUCATION FOR CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

У статті досліджується організація інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в Україні через призму взаємодії інклюзивно-ресурсних центрів, закладів освіти та родин. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю створення цілісного освітньо-реабілітаційного простору, що забезпечує гармонійний розвиток дитини, її соціалізацію та успішну інтеграцію в суспільство.

Окреслено роль інклюзивно-ресурсних центрів як ключової ланки у забезпеченні психолого-педагогічного супроводу, а саме: проведенні комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини та наданні корекційно-розвиткових послуг. Розглянуто принципи і завдання інклюзивно-ресурсних центрів. Наголошено, що ІРЦ є ключовою ланкою системи інклюзивної освіти, яка забезпечує: комплексність та наступність психолого-педагогічного супроводу; координацію між державними органами управління освіти та практикою на рівні громади; індивідуалізацію освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами; інтеграцію ресурсів для всебічної підтримки дітей і сімей. Розкрито конкретні функції і завдання фахівців (консультантів) ІРЦ через які реалізується взаємодія інклюзивно-ресурсних центрів із закладами освіти, забезпечуючи практичну реалізацію спільних завдань і підтримку всіх учасників освітнього процесу.

У дослідженні висвітлено форми організації спільної роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами. Визначено, що ефективна взаємодія базується на принципах особистісно-орієнтованого, гуманно-особистісного та комплексного супроводу дитини в інклюзивному середовищі. Обґрунтовано, що ефективна інклюзія формується через синергію всіх учасників освітнього процесу, що дозволяє реалізувати індивідуальні освітні траєкторії, сприяє соціальному розвитку дітей та формує позитивну інклюзивну культуру в закладах освіти. Зроблено висновок, що комплексна взаємодія ІРЦ, закладів освіти та родин є необхідною умовою забезпечення якісного інклюзивного навчання, сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу, розвитку ключових компетентностей дітей та їхній успішній соціалізації.

Ключові слова: інклюзивна освіта; інклюзивно-ресурсний центр; особливі освітні потреби; індивідуальна освітня траєкторія; взаємодія педагогів і батьків; психолого-педагогічний супровід.

The article examines the organization of inclusive education for children with special educational needs in Ukraine through the prism of interaction between inclusive resource centers, educational institutions, and families. The relevance of the study is due to the need to create a holistic educational and rehabilitation space that ensures the harmonious development of the child, his socialization and successful integration into society.

The role of inclusive resource centers as a key link in providing psychological and pedagogical support is outlined, namely: conducting a comprehensive psychological and pedagogical assessment of child development and providing correctional and developmental services. The principles and tasks of inclusive resource centers are considered. It is emphasized that the IRC is a key link in the inclusive education system, which ensures: comprehensiveness and continuity of psychological and pedagogical support; coordination between state education management bodies and practice at the community level; individualization of the educational process for children with special educational needs; integration of resources for comprehensive support of children and families. The specific functions and tasks of IRC specialists (consultants) are disclosed, through which the interaction of inclusive resource centers with educational institutions is implemented, ensuring the practical implementation of common tasks and support for all participants in the educational process.

The study highlights the forms of organizing joint work with parents of children with special educational needs. It was determined that effective interaction is based on the principles of person-oriented, humane-personal and comprehensive support of the child in an inclusive environment. It is substantiated that effective inclusion is formed through the synergy of all participants in the educational process, which allows for the implementation of individual educational trajectories, promotes the social development of children, and forms a positive inclusive culture in educational institutions. It was concluded that the comprehensive interaction of IRCs, educational institutions, and families is a necessary condition for ensuring high-quality inclusive education, contributes to increasing the efficiency of the educational process, the development of children's key competencies, and their successful socialization.

Key words: inclusive education; inclusive resource center; special educational needs; individual educational trajectory; interaction between teachers and parents; psychological and pedagogical support.

Постановка актуальності проблеми. Інклюзивна освіта в сучасній Україні стає пріоритетним напрямом освітньої політики, спрямованим на реалізацію права кожної дитини на доступ до якісного навчання незалежно від її індивідуальних особливостей розвитку. Впровадження інклюзивного навчання потребує створення ефективних механізмів психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, серед яких особливе місце займають інклюзивно-ресурсні центри. Водночас успішна інтеграція дітей у освітній процес значною мірою визначається узгодженою взаємодією інклюзивно-ресурсних центрів, закладів освіти та родин, що гарантує комплексний, наступний і персоналізований підхід. Проблематика організації інклюзивного навчання є надзвичайно актуальною в умовах сучасних соціальних і освітніх викликів, зокрема воєнного стану та трансформації освітнього середовища. Попри наявність нормативно-правової бази та створення мережі інклюзивно-ресурсних центрів, питання ефективної взаємодії між центрами, закладами освіти та батьками залишається недостатньо вивченим. Актуальність дослідження визначається потребою комплексного аналізу структурних, методичних та соціально-психологічних аспектів підтримки дітей з особливими освітніми потребами, що дозволяє оптимізувати інклюзивний освітній процес і забезпечити реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії кожної дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні та методичні засади інклюзивного навчання і функціонування інклюзивно-ресурсних центрів (далі – ІРЦ) розглядаються у дослідженнях українських вчених, які охоплюють кілька основних напрямів у цій сфері, зокрема: концептуальні аспекти інклюзії детально аналізуються у працях дослідників, таких як Е. Данілавічюте, В. Засенко, В. Кобильченко, А. Колупаєва, С. Литовченко, Т. Сак, Н. Софій, О. Таранченко; підготовка та підвищення кваліфікації спеціальних педагогів і фахівців (консультантів) інклюзивно-ресурсних центрів вивчається у роботах Ю. Бондаренко, Ю. Бойчука, Т. Дегтяренко, О. Казачінер, В. Лященко, О. Мартинчук, С. Миронової, А. Обухівської, Н. Пахомової, Т. Скрипник, Г. Соколової, М. Супруна, О. Таранченко, О. Форостян; організаційно-методичні засади діяльності ІРЦ досліджуються Е. Данілавічюте, В. Засенко, С. Литовченко, Я. Полупанова, Л. Прохоренко, О. Рибак, О. Таранченко; комплексна оцінка розвитку дитини в інклюзивно-ресурсних центрах є предметом досліджень А. Обухівської, С. Литовченко. Вищезначені напрями складають основну теоретичну та методичну основу для розробки і реалізації ефективних підходів до інклюзивного навчання та підтримки дітей з особливими освітніми потребами.

Відтак, дослідження, що стосуються взаємодії батьків та спеціалістів ІРЦ, надають важливу інформацію щодо організації інклюзивної

освіти та підтримки дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП). Відомі вітчизняні науковці, зокрема О. Варецька, О. Гаяш, Т. Коломоєць (взаємодія фахівців і батьків дітей з ООП в умовах інклюзивної освіти); Т. Каменчук (співпраця ІРЦ та закладів освіти); С. Литовченко (діяльність ІРЦ у системі підтримки дітей з особливими освітніми потребами); Я. Полупанова (організаційно-методичне забезпечення діяльності фахівців (консультантів) Інклюзивно-ресурсних центрів), а також міжнародні організації, зокрема ЮНЕСКО, підкреслюють важливість комплексного підходу до роботи з такими дітьми, що включає активну роль родини у процесах розвитку та соціалізації дітей з ООП.

Попри значну кількість робіт із провадження інклюзивного навчання, питання співпраці закладу освіти і батьків та ІРЦ в умовах інклюзії недостатньо вивчені.

Метою дослідження є комплексне вивчення особливостей організації інклюзивного навчання в Україні через призму взаємодії інклюзивно-ресурсних центрів, закладів освіти та родин, а також визначення ключових механізмів забезпечення ефективного психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Запровадження інклюзивної освіти в Україні зумовило необхідність створення ефективних інституційних механізмів підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Одним із таких механізмів є ІРЦ, діяльність яких спрямована на реалізацію права кожної дитини на доступну та якісну освіту з урахуванням її індивідуальних особливостей, можливостей і потреб. Їх функціонування є ключовою складовою системи психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП та спрямоване на забезпечення комплексного, індивідуалізованого й міждисциплінарного підходу до організації інклюзивного навчання. Нормативно визначені принципи, завдання та функції ІРЦ забезпечують узгодженість дій фахівців, закладів освіти й родин у створенні адаптованого освітнього середовища та реалізації індивідуальних освітніх траєкторій дітей з ООП. Варто зазначити, що робота ІРЦ ґрунтується на принципах: дотримання найкращих інтересів дитини; недискримінації та поваги до індивідуальності; забезпечення конфіденційності; доступності послуг з раннього віку; міжвідомчої взаємодії.

Серед актуальних завдань ІРЦ визначено [12]: проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини; надання рекомендацій

щодо організації освітнього процесу та адаптації навчальних програм; методична підтримка педагогів та асистентів учнів; здійснення корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП; консультування батьків та залучення їх до процесу навчання і соціалізації дитини. Реалізація окреслених завдань ІРЦ здійснюється через професійну діяльність його фахівців, які безпосередньо залучені до оцінювання розвитку дитини та організації психолого-педагогічного супроводу. Фахівці (консультанти) ІРЦ: проводять комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини; визначають її особливі освітні потреби; розробляють рекомендації для навчальної програми та психолого-педагогічної підтримки; надають консультативну та психологічну допомогу батькам; забезпечують методичну підтримку педагогів та асистентів учнів.

Результати діяльності фахівців ІРЦ узагальнюються у відповідній документації, що забезпечує наступність психолого-педагогічного супроводу дитини в освітньому процесі. На основі оцінки фахівці складають висновок, який слугує підґрунтям для розроблення індивідуальної програми розвитку (далі – ІПР) дитини, що дозволяє індивідуалізувати навчання та створювати адаптоване освітнє середовище [13].

Водночас ефективність реалізації індивідуальних програм розвитку та психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП значною мірою залежить від узгодженої взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Ми солідарні з позицією Г. Бабчук [1, с. 23] і вважаємо, що комплексність роботи ІРЦ забезпечується координацією діяльності педагогів, батьків, корекційних педагогів і практичних психологів, що сприяє результативності інклюзивного навчання та реалізації корекційно-розвиткових заходів.

Саме ефективна інклюзія формується через синергію ІРЦ, педагогів та родин, забезпечуючи інтеграцію дитини в освітнє середовище та реалізацію її індивідуальної освітньої траєкторії. Взаємодія структурних, методичних і соціально-психологічних компонентів сприяє формуванню позитивної інклюзивної культури та розвитку соціальних навичок дітей [10].

Зазначені підходи до організації роботи ІРЦ знаходять своє теоретичне й практичне обґрунтування у сучасних наукових дослідженнях. Аналіз праць багатьох учених [5], [10], [14] дають підставу зробити висновок, що ІРЦ надають безкоштовні корекційно-розвивальні послуги та розташовані у межах місцевих громад, що забезпечує доступ до тривалої безоплатної підтримки.

Співпраця між навчальними закладами та ІРЦ на рівні громади дозволяє ефективно об'єднувати ресурси та створювати оптимальні умови для розвитку дитини. Така взаємодія сприяє підвищенню потенціалу дитини для досягнення навчальних та соціальних результатів.

У цьому контексті співпраця між закладами освіти та ІРЦ на рівні громади дозволяє об'єднати ресурси для забезпечення найкращих умов для розвитку дитини. Така взаємодія між ІРЦ, закладами освіти та батьками сприяє підвищенню потенціалу дитини для досягнення високих результатів у навчанні та загальному розвитку [14].

Надання безоплатних корекційно-розвивальних послуг та організація спільної роботи ІРЦ, закладів освіти й батьків створюють основу для комплексної підтримки дитини, проте для ефективної реалізації цих завдань необхідне спеціалізоване середовище та відповідні ресурси.

Ключовим аргументом на користь ролі ІРЦ є створення спеціалізованого середовища з відповідними кадрами та методиками, що забезпечують ефективне виконання завдань центрів. Це включає наявність спеціалізованих приміщень для діагностики та корекційної роботи та компетентних фахівців, оскільки школи самостійно не завжди можуть забезпечити такі умови через обмежені ресурси.

Ресурсне та розвивальне середовище важливе так само, як і фізична доступність, і саме в ІРЦ це питання вирішується комплексно [5].

Таким чином, комплексне ресурсне та розвивальне середовище ІРЦ, оснащене спеціалізованими приміщеннями та кваліфікованими фахівцями, забезпечує умови для ефективного виконання завдань центрів і подолання обмежень закладів освіти у наданні корекційно-розвивальної підтримки.

Дослідження науковців підкреслюють необхідність розробки моделей взаємодії між фахівцями загальноосвітніх і спеціалізованих закладів, навчально-реабілітаційних установ та юридичного закріплення такої співпраці для ефективної реалізації інклюзивного навчання [4], [5], [15].

Ефективність роботи ІРЦ значною мірою залежить від налагодженої взаємодії між різними учасниками освітнього процесу та чіткого визначення їхніх функцій у системі підтримки дітей з ООП. Зокрема, Н. Софій зазначає, що ІРЦ орієнтовані на ключові групи: батьків дітей з ООП та педагогів, які працюють з ними в інклюзивних умовах, забезпечуючи консультації, комплексну оцінку розвитку дитини та методичну підтримку [15].

ІРЦ виступають посередниками між освітньою політикою держави та практикою інклюзії на рівні громади, забезпечуючи комплексність, наступність і цілеспрямованість психолого-педагогічного супроводу.

У сучасних умовах, зокрема під час воєнного стану, роль ІРЦ розширюється: вони стають центрами психолого-педагогічної, консультативної та соціальної підтримки, посилюючи взаємодію з освітніми, медичними та соціальними структурами. Це забезпечує безперервність підтримки дітей і сімей, незалежно від змін у навчанні чи місці перебування [6].

Здійснений аналіз наукової літератури [1], [4–5], [10], [12–15] дозволяє констатувати, що ІРЦ є ключовою ланкою системи інклюзивної освіти, яка забезпечує: комплексність та наступність психолого-педагогічного супроводу; координацію між державними органами управління освіти та практикою на рівні громади; індивідуалізацію освітнього процесу для дітей з ООП; інтеграцію ресурсів для всебічної підтримки дітей і сімей.

Результати досліджень учених свідчать, що ефективність реалізації рекомендацій ІРЦ та досягнення позитивної динаміки розвитку дитини значною мірою залежать від узгодженої співпраці цих установ із закладами освіти, у межах яких безпосередньо організовується інклюзивне навчання. Саме тому важливим є системний аналіз особливостей цієї взаємодії як необхідної умови якісного психолого-педагогічного супроводу та успішної інтеграції дітей з ООП в освітній простір.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 493 від 29 квітня 2022 року, психолого-педагогічне супроводження та надання корекційно-розвивальних послуг виконують фахівці (консультанти) ІРЦ, які є частиною колективу психологічного й педагогічного супроводу осіб у закладі освіти [11].

Якість та ефективність надання психолого-педагогічних та корекційно-розвивальних послуг у закладах загальної середньої та дошкільної освіти значною мірою залежить від тісної співпраці між ІРЦ та командою фахівців, що здійснюють психолого-педагогічний супровід дитини. Взаємодія ІРЦ із закладами освіти реалізується через конкретні функції фахівців, які входять до команди психолого-педагогічного супроводу дитини, забезпечуючи практичну реалізацію спільних завдань і підтримку всіх учасників освітнього процесу.

Зазначимо, що фахівці (консультанти) ІРЦ виконують наступні функції: сприяють впровадженню освітньої програми, спеціально розробленої для

дітей з ООП; підтримують педагогічний персонал закладу освіти, надаючи методичну допомогу та залучаючи додаткових фахівців у складних ситуаціях; консультують батьків (законних представників) щодо роботи з дитиною з ООП у домашніх умовах. Крім зазначених функцій, робота команди психолого-педагогічного супроводу охоплює більш детально визначені завдання, спрямовані на системне впровадження інклюзивного навчання та комплексну підтримку дітей з особливими освітніми потребами. Також до завдань команди супроводу належать: 1) впровадження психолого-педагогічних та корекційно-розвивальних послуг у закладі освіти на основі рекомендацій ІРЦ та забезпечення їх надання; 2) розробка індивідуальних програм розвитку для дітей з ООП та моніторинг їх виконання з метою корекції та оцінки прогресу; 3) підготовка запиту на методичну допомогу від педагогів для вдосконалення інклюзивного навчання; 4) інформування про дітей, які потребують комплексної психолого-педагогічної оцінки (за згодою батьків), а також про необхідність фахівців для надання відповідних послуг та досягнень згідно з індивідуальною програмою; 5) організація інформаційно-просвітницької роботи серед педагогів, батьків та дітей з метою запобігання дискримінації та захисту прав дітей з особливими потребами, створення позитивного ставлення до них.

Зокрема, фахівці ІРЦ активно взаємодіють із педагогами закладів освіти, асистентами вчителів, практичними та соціальними педагогами. В межах цієї взаємодії здійснюється: розроблення, реалізація та коригування ІПР; адаптація та / або модифікація освітніх програм та навчального середовища відповідно до індивідуальних можливостей дитини; участь у нарадах, семінарах, аналіз роботи вчителів та підготовка звітів про надані послуги; залучення до спеціалізованих конференцій та тренінгів, а також до програм підвищення кваліфікації педагогів.

Інклюзивно-ресурсні центри є ключовою ланкою системи інклюзивної освіти, поєднуючи наставницькі, координаційні, методичні та інформаційно-аналітичні функції. Вони забезпечують комплексну психолого-педагогічну й корекційно-розвивальну підтримку дітей з ООП, координують розроблення та реалізацію індивідуальних програм розвитку, а за потреби ініціюють повторну комплексну оцінку розвитку у разі виникнення освітніх труднощів або змін у стані здоров'я дитини.

Водночас ІРЦ здійснюють системну методичну підтримку педагогів, консультують щодо добору

ефективних методів і технологій навчання, організації корекційно-розвивальних занять та використання спеціальних засобів навчання, що сприяє підвищенню професійної компетентності педагогічних працівників і формуванню інклюзивної культури в закладах освіти. Узгоджена командна взаємодія ІРЦ та закладів освіти забезпечує єдність підходів до психолого-педагогічного супроводу, комплексність і наступність підтримки, своєчасне реагування на освітні потреби дітей та створення сприятливих умов для їхнього всебічного розвитку.

С. Литовченко наголошує, що діяльність ІРЦ спрямована на формування у педагогів уміння спостерігати за розвитком дітей, визначати їхні досягнення та потреби, а також на надання методичної допомоги з урахуванням індивідуальних можливостей кожної дитини [7].

Системна методична та психолого-педагогічна підтримка фахівців ІРЦ стає ефективною лише за умов тісної взаємодії з іншими учасниками команди супроводу дитини. Створення ефективного та сприятливого освітнього середовища для дитини з особливими освітніми потребами можливо лише через координацію зусиль усіх учасників психолого-педагогічного супроводу. Компетенції фахівців ІРЦ у поєднанні з роботою педагогів, асистентів, психологів, соціальних працівників та батьків формують комплексний підхід, що забезпечує індивідуалізацію навчання та підтримку всебічного розвитку дитини.

Підсумовуючи викладене зазначимо, що взаємодія інклюзивно-ресурсних центрів, закладів освіти та батьків є ключовою умовою ефективного впровадження інклюзивного навчання та реалізації індивідуальних освітніх траєкторій дітей з ООП. Результативність цієї співпраці значною мірою визначається активною участю родини як рівноправного партнера освітнього процесу, що підкреслює важливість командної взаємодії педагогів, адміністрації та батьків у забезпеченні успішної інтеграції дітей у загальний освітній простір.

На думку дослідників А. Колупасової та Л. Наконечної, батьки відіграють особливу роль в освіті учнів з особливими освітніми потребами: «Батьки мають бути залучені до так званої шкільної команди, що має здійснювати супровід та надання допомоги дитині з особливими освітніми потребами під час її перебування в закладі освіти. Родині дитини з особливими освітніми потребами слід зважати на те, що успіхи майбутнього школяра значною мірою залежать від їхньої участі у процесі інтегрування дитини в середовищі однолітків» [6, с. 7].

Таким чином, активна участь батьків у процесі інклюзивного навчання не лише посилює ефективність взаємодії ІРЦ і закладів освіти, а й забезпечує цілісність і наступність підтримки дитини. Батьки відіграють ключову роль у системі інклюзивної освіти, забезпечуючи адаптацію навчання та розвиток дитини через надання інформації про її потреби, участь у розробленні ІПР та сприяння індивідуалізації навчання. Така взаємодія з ІРЦ і педагогами формує основу для активного залучення родини до освітнього процесу та розвитку творчого підходу до навчання.

Інклюзивна освіта вимагає новизни у змісті сімейного виховання, яка базується на поняттях «співробітництво», «співпраця», «взаємодія». У такій співпраці педагогів і батьків можна виділити три етапи: залучення батьків до освітнього процесу дитини, формування їхньої участі у розвитку дитини через демонстрацію малих, але важливих досягнень, розкриття можливостей для особистісного пошуку, творчого підходу до навчання й активної участі у дослідженні потенціалу дитини [8, с.11].

Враховуючи поетапну модель залучення батьків до освітнього процесу, сучасні наукові дослідження доводять, що ефективна взаємодія педагогів і родини є ключовим чинником успішної інклюзивної освіти, адже вона сприяє урахуванню індивідуальних потреб дитини, зниженню психоемоційного навантаження, забезпеченню її соціальної інтеграції та емоційного благополуччя, а також формуванню сприятливого інклюзивного середовища.

Зокрема, співпраця педагогів ІРЦ з батьками включає: отримання додаткової інформації про індивідуальні особливості розвитку дитини; надання консультативно-психологічної підтримки для формування мотивації до навчання; методичну допомогу у проведенні психолого-педагогічних та корекційно-розвивальних занять; активну участь у створенні сприятливого навчального середовища та соціальної інтеграції дитини [9].

Ми поділяємо позицію науковців, що саме партнерська взаємодія з батьками істотно підвищує ефективність інклюзивного навчання, сприяє формуванню позитивного ставлення дитини до навчання, розвитку її самостійності та комунікативних навичок. Водночас така співпраця не обмежується консультаційною чи методичною підтримкою, а передбачає різноманітні форми спільної діяльності, які забезпечують активну участь батьків в освітньому процесі та реалізацію індивідуальних освітніх потреб дитини.

Так, у науковій літературі репрезентовано найбільш ефективні форми організації спільної роботи з батьками дітей з ООП: бесіди і консультації, семінари-практикуми для набуття практичних навичок з виховання дітей, батьківські «круглі столи», які об'єднують фахівців і батьків; батьківські конференції; метод кейсів із залученням психолога чи соціального педагога; включення батьків до процесу занять з дитиною; інформаційні стенди і тематичні виставки; папки-пересувки, в які вкладаються тематичні статті для залучення батьків до читання педагогічної літератури; популяризація педагогічних знань у формі виставки дитячих робіт; відкриті заняття фахівців та організація психолого-педагогічної просвіти батьків з використанням активних методів навчання – рольових ігор, тренінгів тощо; спільні заняття з дітьми (вечори відпочинку, спортивні свята, розваги, участь у підготовці вистав, лялькового театру, виставок тощо) [3, с. 62–63].

З метою підвищення ефективності інклюзивної освіти традиційні форми залучення батьків рекомендується поєднувати з інноваційними технологіями, що сприяють активізації їхньої участі в освітньому процесі, а саме: розроблення сімейних проєктів (метод проєктів); складання портфоліо; проведення відеомайстер-класів; створення медіатек, відеотек та консультативного офісу (електронна пошта, онлайн-консультація, форум, чат, листування тощо), батьківської кімнати для зустрічей із батьками) [2, с. 26]. Впровадження інноваційних технологій у роботу з батьками, ефективно доповнює дотримання принципів співпраці родини та освітніх структур, на яких наголошує О. Гаяш. Таке поєднання інноваційних підходів та базових принципів взаємодії дозволяє забезпечити особистісно-орієнтований, гуманно-особистісний і комплексний супровід дитини в інклюзивному освітньому середовищі.

Робота з сім'ями дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії ґрунтується на таких принципах [3, с. 62]:

1. Особистісно-орієнтований підхід до дітей і до батьків, де в центрі уваги – врахування особистісних особливостей дитини, сім'ї; забезпечення комфортних, безпечних умов. Важливо, щоб сім'я дитини відчула увагу з боку педагогічних працівників, зацікавленість учителів у розвитку дитини, їхню готовність допомогти батькам у вихованні і розвитку дитини.

2. Гуманно-особистісний – різнобічна повага і любов до дитини, до кожного члена сім'ї, віра

в них. Чи не першим кроком для співпраці сім'ї з закладами освіти є сприяння соціальному та освітньому середовищу, де батьки відчувають себе привітними, поважними, довіреними, почутими і необхідними. Готовність батьків прислухатися до слів учителя, прагнення виконати його рекомендації пов'язані не стільки з тим, що говорить вчитель, але як він це говорить.

3. Принцип комплексності – психолого-педагогічний супровід дитини в інклюзивній освіті можна розглядати тільки в комплексі, у тісному контакті вчителя з психологом, з учителем-дефектологом, логопедом, батьками.

Відтак, дотримання принципів особистісно-орієнтованого, гуманно-особистісного та комплексного супроводу дитини в інклюзивному середовищі є необхідною передумовою ефективною взаємодії з родиною.

Враховуючи критичну роль активної участі батьків у розвитку та соціалізації дитини, доцільно розглянути основні механізми співпраці родини з ІРЦ, які забезпечують координацію дій педагогів, психологів і батьків, а також сприяють ефективному корекційно-розвивальному процесу. Основні механізми взаємодії батьків та ІРЦ включають: регулярні консультації та спільні засідання педагогів, психологів та батьків; тренінги та семінари для батьків щодо підтримки розвитку дитини вдома; психолого-педагогічна оцінка дітей за згодою батьків; методична підтримка педагогів та батьків щодо ефективних методів навчання та корекції.

Отже, описане дає можливість стверджувати, що залучення батьків до процесу інклюзивного навчання є ключовою умовою успішної інтеграції дітей з ООП. Спільна діяльність родини, педагогів та фахівців ІРЦ формує синергетичний ефект, що підвищує якість освітнього процесу, сприяє

соціальному розвитку дитини та формуванню інклюзивної культури в закладі освіти.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз першоджерел дає змогу стверджувати, що ефективна організація інклюзивного навчання формується на основі інтегрованої діяльності фахівців ІРЦ, педагогів та батьків, забезпечуючи своєчасне виявлення освітніх потреб дітей, розробку індивідуальних програм розвитку та використання адаптованих методик навчання. Активна участь родини у співпраці з освітніми структурами сприяє комплексній підтримці дитини, розвитку її соціальних, комунікативних і когнітивних навичок, формуванню мотивації до навчання та інклюзивної культури в закладі освіти. Водночас реалізація цих цілей можлива лише за умови належного фінансування та розвитку ІРЦ, забезпечення педагогів ресурсами й методичною підтримкою, збереження психологічного здоров'я дітей і дорослих, а також активної міжнародної співпраці для відновлення та модернізації освітнього простору. Таким чином, поєднання інтегрованої взаємодії між учасниками освітнього процесу та забезпечення структурних і ресурсних передумов є ключовим чинником успішної інклюзивної освіти в Україні.

Перспективні напрями подальших наукових розвідок передбачають: передусім вивчення ефективних моделей міждисциплінарної взаємодії фахівців ІРЦ і педагогічних працівників закладів освіти з урахуванням різних категорій дітей з ООП та вікових особливостей їх розвитку; обґрунтування та апробація інноваційних технологій взаємодії з родинами, спрямованих на підвищення їхньої психолого-педагогічної компетентності, активізацію участі батьків у процесі прийняття освітніх рішень та формування партнерських відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабчук Г. І. Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивний освітній простір загальноосвітнього навчального закладу. *Інклюзивне освітнє середовище: проблеми, перспективи та кращі практики* : тези доповідей XIX Міжнародної науково-практичної конференції : у 3-х ч. Київ : Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», 2019. Ч. 1. URL: https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Electronni_naukovi_vidannya/Inkljuzivne_osvitn_seredovische/2019_19_1.pdf
2. Варецька О. Інклюзивне навчання: співпраця з батьками. *Молодь і ринок*. № 9 (217), 2023. С. 22–28.
3. Гаяш О. В. Співпраця закладу освіти з батьками дітей з особливими освітніми потребами як умова реалізації ідей інклюзії. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2019. № 38. С. 60–66. URL: <https://sj.npu.edu.ua/index.php/kpsp/article/view/749>
4. Дегтяренко Т. М. Стратегія розвитку спеціальної освіти: полемічні міркування. *Дефектологія*. 2010. № 3. С. 40–45.
5. Жук Т. В., Ілляшенко Т. Д., Каменщук Т. Д., Обухівська А. Г., Якимчук Г. В. Організаційно-функціональні моделі інклюзивно-ресурсних центрів в умовах децентралізації (з досвіду роботи). Київ : Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи, 2022. 102 с.

6. Колупасва А., Наконечна Л. Інклюзивне навчання: вибір батьків. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру». 2018. 56 с.
7. Литовченко С. Система автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів: контент щодо особливих освітніх потреб. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»* 2020. Вип. 13 (42). С. 123–140. DOI: [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-13\(42\)-123-139](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-13(42)-123-139)
8. Омельченко І. М., Тиха О. М., Федорович Л. О. Психолого-педагогічна допомога сім'ям дітей з обмеженими можливостями : методичні рекомендації. Полтава : ПДПУ імені В. Г. Короленка, 2009. 80 с.
9. Порошенко М. А., Колупасва А. А., Ярошук М. В. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навчально-методичний посібник. Київ : 2018. 252 с.
10. Полупанова Я. М. Провідні напрямки діяльності інклюзивно-ресурсних центрів на етапі реформування освітньої системи України. *Новітні технології психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному навчальному просторі закладів загальної середньої освіти* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (22–23 жовтня 2020 року, м. Дніпро) : ред. колегія: В. В. Сиченко, Р. С. Аронова, В. М. Швидун, Н. А. Крупенина, О. О. Базилевська, Дніпро, 2020. 327 с.
11. Про внесення змін до Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 р. № 493. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493-2022-p#Text> (дата звернення: 10.01.2026).
12. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-p#Text> (дата звернення : 10.01.2026).
13. Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.06.2018 № 609. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text> (дата звернення: 10.01.2026).
14. Скрипник Т. В. Удосконалення змісту професійної діяльності фахівців інклюзивних закладів освіти: ерготерапевтичний підхід. *Continuing professional education: theory and practice (series: pedagogical sciences) issue*. 2020. № 3 (64), С. 7–14.
15. Софій Н. Організаційно-педагогічні умови інтегрованого супроводу учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному навчальному закладі : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2017. 211 с.

Зобенько Н. А., Гаяш О. В.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY)

Дата першого надходження статті до видання: 13.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 07.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.04.2026

